

**РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ПРАВОВІ ОЗНАКИ ТА ЗНАЧЕННЯ**

У статті досліджуються загальні та спеціальні ознаки рішень Верховного Суду України як акту правосуддя та результату діяльності найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції. Вивчається місце та значення рішень Верховного Суду у кримінальному провадженні. Визначається, що судові рішення Верховного Суду України – це акт найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції, який постановлюється у формі ухвали та окрім загальних ознак, притаманних судовому рішенню, характеризується спеціальними рисами. До них варто віднести: нормативний зміст, прецедентний характер та особлива мета постановлення – спрямованість на усунення неоднакового застосування норм законодавства у сфері матеріального права, забезпечення єдності судової практики та правильності правозастосування усіма суб'єктами владних повноважень.

Ключові слова: рішення Верховного Суду України, кримінальне провадження, обов'язковість судових рішень, судовий прецедент, єдність судової практики

Чупринская Е. М. Решения Верховного Суда Украины в уголовном производстве: правовые признаки и значение.

В статье исследуются общие и частные признаки решений Верховного Суда Украины как акта правосудия и результата деятельности высшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции. Изучается место и значение решений Верховного Суда в уголовном производстве. Определяется, что судебное решение Верховного Суда Украины – это акт высшего судебного органа в системе судов общей юрисдикции, который принимается в форме постановления и кроме общих признаков, присущих судебному решению, характеризуется специальными чертами. К ним следует отнести: нормативное содержание, прецедентный характер и особую цель постановления – направленность на устранение неоднакового применения норм законодательства в сфере материального права, обеспечения единства судебной практики и правильности правоприменения всеми субъектами властных полномочий.

Ключевые слова: решения Верховного Суда Украины, уголовное производство, обязательность судебных решений, судебный прецедент, единство судебной практики

Chuprynska E. M. Decisions of the Supreme Court of Ukraine in criminal proceedings: legal aspects and value.

In the article investigates the general and particular features of the Supreme Court of Ukraine decisions as an act of justice and as a result of activity of the highest judicial body in the system of courts of general jurisdiction. Also studies the role and significance of the Supreme Court decisions in criminal proceedings. Determined that the judgment of the Supreme Court of Ukraine is an act of the highest judicial body in the system of the general jurisdiction courts, which enact in the form of approval and in addition to common features inherent to a court order, characterized by special features. These are: normative content, precedential nature and the specific purpose of delivery – focus on eliminating the unequal application of the law in the area of substantive law, ensuring uniformity of judicial practice and the validity of law by all public authorities.

Keywords: decisions of the Supreme Court of Ukraine, criminal proceedings, mandatory injunction, judicial precedent, unity of jurisprudence.

Вивчення правової природи рішень вищих судових органів судової гілки влади тієї чи іншої держави завжди має важливе наукове значення і наділене вагомим практичним потенціалом, оскільки дозволяє визначити базові засади побудови судової системи, ефективність та спрямованість її діяльності і, у подальшому, вдосконалити їх з огляду на основоположні принципи законності та справедливості. Актуальність дослідження правових ознак та значення рішень Верховного Суду України у кримінальному провадженні зумовлена проблемами виконання останнім покладених на нього функцій у кримінальному процесі та неоднозначними аспектами здійснення вищою судовою інстанцією правосуддя взагалі.

Пов'язана така ситуація із прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 7 липня 2010 року та внесенням передбачених цим Законом

відповідних змін до усіх процесуальних кодексів, які суттєво змінили правовий статус як Верховного Суду, так і ухвалюваних ним рішень, з одного боку значно обмеживши повноваження вищої судової інстанції, а з іншого передбачивши якісно нові ознаки постановлених Верховним Судом ухвал.

Перш за все, варто зазначити, що вивченню процесуальної діяльності та правових актів Верховного Суду України у кримінальному провадженні у світлі нового кримінального процесуального законодавства присвячена поки що невелика кількість наукових робіт. Звичайно, окремі автори [1-4] торкалися тих чи інших аспектів цієї проблематики, зокрема практичної сторони здійснення Верховним Судом своїх функцій [5], однак комплексне та вичерпне дослідження пропонуваної теми досі відсутнє. Саме тому і виникла потреба у постановці даної проблеми та написанні цієї статті.

Завданням цього дослідження є визначення загальних ознак судового рішення, що притаманні усім актам судової влади, та ознак спеціальних, які характеризують виключно акти Верховного Суду України як вищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції.

Відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції України [6, с. 408] судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території. Вказані норми конкретизуються у низці інших нормативно-правових актів, зокрема у ч. 1 ст. 371, ч. 2 ст. 21 чинного Кримінального процесуального кодексу України [7, с. 34, с. 10] та ч. 1-2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8, с. 9]. Зокрема, ч. 2 ст. 21 КПК встановлює, що вирок та ухвала суду, що набрали законної сили в порядку, визначеному цим Кодексом, є обов'язковими і підлягають безумовному виконанню на всій території України, підкреслюючи важливість факту набрання судовим рішенням законної сили та безумовність його виконання. Ч. 1 ст. 371 КПК визначає момент ухвалення вироку судом іменем України, що неможливо у будь-який час, а лише безпосередньо після закінчення судового розгляду. Вказаним положенням Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у свою чергу, конкретизується, що судові рішення ухвалюються іменем України тоді, коли ним закінчується розгляд справи в суді, а також наводиться перелік суб'єктів для яких воно є обов'язковим.

Обов'язковість судового рішення, яка відповідно до п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України відноситься до основних засад судочинства, що неодноразово наголошувалось Конституційним Судом України у своїх рішеннях [9, с. 18], деталізована у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [8, с. 9], у якій вказано, що судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України.

Обов'язковість судового рішення тісно пов'язана з його неспростовністю (можливістю скасування судового рішення, яке набрало законної сили лише у порядку касаційного провадження, якщо воно попередньо було предметом апеляційного перегляду), виключністю (недопустимістю повторного розгляду того самого спору між тими самими сторонами про той самий предмет та з одних і тих же підстав), преюдиційністю встановлених судом у своєму рішенні фактів для інших судів та, безпосередньо, виконуваністю, що є гарантією фактичного дотримання вимог закону стосовно обов'язковості судового рішення. Оскільки у разі невиконання судових рішень настає відповідальність, встановлена законом, якій, винних у цьому осіб, відповідно до чинного законодавства, мають піддавати саме суди, що також підкреслювалось Пленумом Верховного Суду України у абзаці 2 п. 23 Постанови «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» [10].

Попередньо зазначимо, що стосовно обов'язковості рішень Верховного Суду України законодавець йде навіть далі, встановлюючи у ч. 1 ст. 458 КПК України та у відповідних нормах інших процесуальних кодексів, обов'язковість не лише виконання судових рішень ВСУ, яка притаманна їм в силу видової належності до родової категорії судових рішень, а й обов'язковість висновків, викладених в ухвалях Верховного Суду для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму закону, та для всіх судів України. Це положення, на нашу думку, свідчить про остаточне правове закріплення прецедентності судових рішень Верховного Суду із усіма супутніми ознаками та наслідками, детально про які мова піде трохи далі.

До основоположних, притаманних усім судовим рішенням, ознак також відносять їх правозастосовний характер. При цьому багатьма вченими правосуддя в цілому розглядається як окрема, специфічна форма застосування норм права [11, с. 364]. Зокрема Шевчук С. В. зазначає,

що під актом судової влади слід розуміти різновид правозастосовного правового акту, що приймається у результаті правозастосовної діяльності суду у документальній формі відповідно до норм процесуального права та спрямована на досягнення юридичного результату [12, с. 35]. Тобто науковцем відведено правозастосовній ознаці судового рішення взагалі ключове місце у визначенні поняття акту судової влади, поруч із дотриманням вимог процесуального закону (законності, обґрунтованості, повноти, ясності та чіткості акту судової влади, ухваленого з дотриманням законодавчо встановленої процедури) та його спрямованості на встановлення, зміну або припинення правовідносин між конкретними, індивідуалізованими фізичними, юридичними особами, органами державної влади та місцевого самоврядування, їх уповноваженими посадовими особами, що дає можливість стверджувати про індивідуальний характер судового рішення та його сутність як юридичного факту. На наш погляд такий підхід заслуговує на увагу, оскільки відображає сутність судового рішення як акту, що ухвалюється судом з метою вирішення правового спору та врегулювання правовідносин – їх створення, зміни чи припинення між конкретними особами як носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Щодо рішення у кримінальній справі, то тут варто вказати, що метою його ухвалення (юридичним результатом, матеріально- та процесуально-правовою спрямованістю), відповідно до ст. 2 КПК України, яка визначає завдання кримінального провадження, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Таким чином завдання судочинства пов'язані із захистом прав особи та держави і їх законних інтересів від суспільно небезпечних посягань. Такий захист за змістом застосовуваних кримінальних та кримінально-процесуальних законодавством засобів передбачає саме правозастосування. Адже діяльність суду безпосередньо полягає у кваліфікації фактичних обставин у контексті застосовуваної норми права та визначення виду та обсягу покарання з урахуванням конкретних обставин справи.

В літературі також зустрічаються такі ознаки судових рішень як авторитетність, стабільність, реалізованість, остаточність [13, с. 268–269], обґрунтованість (вмотивованість), незмінність [14, с. 163] тощо, які, на нашу думку, є радше похідними від вказаних вище основних, оскільки або впливають зі змісту обов'язковості судових рішень або прямо пов'язані із їх правозастосовним характером.

Наприклад, авторитетність судового рішення тісно пов'язана з його обов'язковістю – оскільки імперативний характер акту правосуддя як рішення судової гілки влади безпосередньо наділяє його авторитетом держави. Стабільність, реалізованість, незмінність та остаточність також впливають із ознаки обов'язковості і гарантуються заходами втілення цієї ознаки у життя – усталеністю та чіткою регламентованістю порядку виконання та процедури оскарження судового рішення, що може потягнути його зміну чи скасування. Обґрунтованість судового рішення як не лише його ознака, але й вимога до змісту останнього, на нашу думку, взаємопов'язана із правозастосовним характером акту правосуддя, що вимагає вказівки – на підставі чого суд застосовує ту чи іншу норму права.

Основоположні ознаки судових рішень (загальнообов'язковість, ухвалення судового рішення виключно іменем України, правозастосовний характер та процесуально-правова регламентованість підстав та порядку ухвалення), з деякими особливостями, притаманні і актам Верховного Суду України, що виносяться ним у результаті судового розгляду у кримінальних справах.

Тому, далі дослідимо сутність та місце судових рішень ВСУ у судовій та правозастосовній системі України, дослідимо зазначені вище особливості та розглянемо специфічні ознаки, що характеризують лише судові акти найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції.

Перш за все проаналізуємо законодавчо закріплені положення, що стосуються підстав ухвалення та змісту рішень Верховного Суду України. Згідно з ч. 1 ст. 454 КПК за наслідками розгляду справи Верховний Суд України наділений повноваженням більшістю голосів від складу суду постановити ухвалу про повне або часткове задоволення заяви або ухвалу про відмову в задоволенні заяви. Ухвала про повне або часткове задоволення заяви ухвалюється ВСУ у разі наявності підстав, передбачених частиною 1 статті 445 КПК, а саме: неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення

різних за змістом судових рішень; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Залежно від того, з якої підстави переглядається судове рішення Верховним Судом, диференціюються і межі судового розгляду та постановлення ухвали у справі. У першому випадку, коли матиме місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, він може:

- а) скасувати його повністю чи частково;
- б) змінити його і ухвалити нове судове рішення;
- в) направити справу на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Якщо судове рішення у справі переглядається з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, то Верховний Суд України вправі скасувати оскаржуване рішення повністю або частково і має право ухвалити нове судове рішення або направити справу на новий розгляд до суду, який виніс оскаржуване рішення. Таким судом, якщо аналізувати положення п. 1 ст. 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [15, с. 270] та ч. 1 ст. 445 разом із ч. 3 ст. 454 КПК у системній сукупності, можуть бути лише Вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції та Верховний Суд України як найвищий судовий орган в системі судів загальної юрисдикції.

Наразі єдиною міжнародною установою, юрисдикція якої визнана Україною, є Європейський Суд з прав людини, рішення якого є обов'язковими для виконання в Україні відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. [16, с. 21], у свою чергу, передбачено, що джерелом національного права є практика Європейського суду з прав людини, яку суди України мають застосовувати під час розгляду справ. Як слушно зазначає О.В. Константій, практику Європейського суду можна вважати офіційною формою інтерпретації основних (невідчужуваних) прав кожної людини, закріплених і гарантованих Конвенцією, яка є частиною національного законодавства, та у зв'язку з цим – джерелом законодавчого правового регулювання і правозастосування в Україні [17, с. 34]. До прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та втілення його положень у всіх процесуальних кодексах питання практичного втілення вказаних норм залишалось поза правовим регулюванням національного законодавства.

Вкрай важливою та пов'язаною із повноваженнями ВСУ у частині постановлення ним вказаних ухвал є норма кримінального процесуального закону, якою встановлюється, що у мотивувальній частині ухвали має міститися обґрунтування помилковості висновків суду касаційної інстанції з цього питання, а у резолютивній частині нового судового рішення ВСУ надає висновок про те, як саме має застосовуватися відповідна норма закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь. Це положення тісно пов'язане і реалізується через уже згадану норму, закріплену у ч. 1 ст. 458 КПК, яка встановлює обов'язковість ухвал ВСУ для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності відповідну норму закону, та для всіх судів України.

При цьому, у випадку, коли Верховний Суд України відмовляє в задоволенні заяви, якщо обставини, які стали підставою для перегляду справи, не підтвердилися, постановлена ухвала про відмову в задоволенні заяви також повинна бути вмотивованою. У мотивувальній частині ухвали про відмову в задоволенні заяви у зв'язку з правильним застосуванням судом касаційної інстанції норми закону України про кримінальну відповідальність має міститися обґрунтування з цього питання, а в резолютивній частині – висновок про те, як саме має застосовуватися відповідна норма закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь.

Таким чином, законодавець чітко закріпив підстави прийняття та зміст ухвал Верховного Суду України, надавши їм характеру загальнообов'язковості, але обмежив найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції можливістю перегляду рішень лише судів касаційної інстанції. Тому, на нашу думку, слід передбачити можливість скасування та зміни Верховним Судом також рішень судів першої та апеляційної інстанцій, за умови, що справа була предметом касаційного перегляду та має місце неоднакове застосування судами касаційної інстанції однієї і тієї ж норми закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно

небезпечних діянь. Тоді в повній мірі досягатимуться цілі та завдання, поставлені перед судовими рішеннями Верховного Суду України, з метою встановлення яких проаналізуємо специфічні риси правозастосовних актів ВСУ.

Системний аналіз наведених норм кримінального процесуального закону дає підстави вести мову про запровадження конструкції правотворчої діяльності Верховного Суду України шляхом створення судового прецеденту, оскільки внаслідок такої регламентації рішення найвищого судового органу щодо застосування норм матеріального права набувають ознак джерела права через їх загальнообов'язковість. Цим судові рішення ВСУ суттєво відрізняються від усіх інших – вони обов'язкові не лише для учасників кримінального процесу і володіють не лише характером «закону у конкретній справі», але наділені імперативною силою для всіх суб'єктів владних повноважень, що застосовують відповідну норму закону, в тому числі і для всіх судів України. Як зазначає П. П. Андрушко, в цьому випадку неврахування (невиконання) судом першої чи апеляційної інстанції зазначеної правової позиції Верховного Суду України при винесенні вироку, прийнятті ухвали чи постанови, має оцінюватись, за наявності підстав, як постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК) або ж як невиконання судового рішення (ст. 381 КК) [18, с. 15].

Досліджуючи питання сутності судового прецеденту як джерела права, Л. А. Луць розглядає його у аспекті нормативно-правової природи і визначає як письмовий юридичний акт суду, що містить принципи чи норми права і є загальнообов'язковим при розв'язанні аналогічних справ [19, с. 10].

Проводячи ґрунтовне дослідження сутності судового прецеденту як джерела кримінально-процесуального права Д. В. Кухнюк зазначає, що крім загальних ознак джерела права, серед яких об'єктивність, нормативність, обов'язковість, публічність, системність, ієрархічність, судовому прецеденту притаманні такі особливі риси як те, що:

1) він є результатом діяльності судової гілки влади та формується в процесі здійснення правосуддя;

2) особливість нормативності судового прецеденту полягає в тому, що він може, як встановлювати певну правову норму, так і декларувати або тлумачити вже існуючі норми;

3) обов'язковість певного рішення для судді виникає тільки за умови схожості або подібності справи, що є на розгляді, з справою, по якій існує рішення вищого суду або його власне [20, с. 38–39].

Вважаємо за можливе на основі вищевикладеного стверджувати, що усі вказані ознаки судового прецеденту притаманні і ухвалам Верховного Суду України, оскільки ВСУ є не просто елементом судової гілки влади, а найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, формування рішень якого здійснюється безпосередньо під час здійснення правосуддя. Верховний Суд не створює правових норм, проте шляхом тлумачення та вказівки на правильне та загальнообов'язкове їх застосування надає своїм ухвалам нормативного значення – сутності джерела права, яким є судовим прецедент. Схожість справи гарантується уже діяльністю судів нижчестоящих інстанцій, які зобов'язані враховувати ухвали Верховного Суду України при розв'язанні аналогічних справ в силу імперативних норм чинного законодавства.

При цьому, О. М. Дроздов підкреслює, що із можливості ВСУ скасувати оскаржуване рішення суду та ухвалити нове, впливає те, що ненадання сили прецеденту рішенням ВСУ, прийнятим за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом, є принаймні необґрунтованим та перешкоджає ефективному функціонуванню такого загального процесуального інституту, як прецедентний характер рішень ВСУ [21, с. 16].

Також особливістю судових рішень Верховного Суду України, на нашу думку, є не тільки їх спрямованість на захист прав особи, як про це йдеться у контексті судових актів судів нижчих інстанцій, але й виконання «охоронної» функції правопорядку, поєднання коригуючого та превентивного впливу на судові рішення судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, на діяльність усіх суб'єктів владних повноважень, які використовують ту чи іншу норму закону, яка була предметом висновку Верховного Суду України стосовно її єдино правильного застосування. Тут ВСУ виступає в ролі своєрідного «верховного гаранта» у сфері правозастосування як органами державної влади, так і судами усіх рівнів та інстанцій.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, пропонуємо наступне визначення рішення Верховного Суду України, що, на нашу думку, найбільш повно виражатиме його правову природу, акумулюючи притаманні йому правові ознаки та утверджуючи виключне юридичне значення.

Судове рішення ВСУ – це акт найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції, який постановлюється у формі ухвали та окрім загальних ознак, притаманних судовому рішенню, характеризується нормативним змістом, прецедентним характером та особливою метою постановлення – спрямованістю на усунення неоднакового застосування норм законодавства у сфері матеріального права, забезпечення єдності судової практики та правильності правозастосування усіма суб'єктами владних повноважень.

Таким чином, враховуючи результати проведеного дослідження вбачається, що у перспективі вони можуть бути використанні при визначенні та характеристиці правового статусу Верховного Суду України як у кримінальному провадженні, так і у судовій системі України загалом. Також на основі проведеного аналізу нормотворчого та прецедентного характеру ухвал Верховного Суду у кримінальних справах вбачається можливість подальших наукових досліджень з цієї проблематики.

Список використаних джерел:

1. Ісмайлов К. Ю. Правова природа постанов і роз'яснень пленуму Верховного Суду України / К. Ю. Ісмайлов // Наше право – 2011. – № 1 ч. 1. – С. 5–12.
2. Козюбра М. І. Система судів України та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування / М. І. Козюбра // Право України – 2012. – № 11–12. – С. 15–28.
3. Романюк Я. Правова природа обов'язковості рішень Верховного Суду України та вдосконалення механізму забезпечення єдності судової практики / Я. Романюк, І. Бейцун // Право України – 2012. – № 11–12. – С. 122–136.
4. Сірий М. І. Забезпечення єдності судової практики – важливий напрямок розвитку правової системи України / М. І. Сірий // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 6–8.
5. Гошовська Т. В. Повноваження Верховного Суду України за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: аналіз колізійних норм / Т. В. Гошовська, Н. Л. Дроздович // Вісник Верховного Суду України – 2013. – № 8 (156). – С. 36–40.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 63 с.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 61.
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» // Вісник Конституційного Суду України – 2013. – № 4.
10. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.96 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // Закон и бизнес. – 1996. – № 51 (265).
11. Проблемы теории государства и права / [Под ред. С. С. Алексеева]. – М. : Юрид. лит., 1987. – 448 с.
12. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... д-ра юрид. наук / С. В. Шевчук. – Х., 2008. – 433 с.
13. Карнаух Т. М. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник / Т. М. Карнаух, Р. Ю. Ханик-Посполітак. – К. : Юстініан, 2011. – 400 с.
14. Городовенко В. Принцип обов'язковості судового рішення / В. Городовенко // Вісник Академії правових наук України – 2012. – № 1. – С. 160–173.
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 270.
16. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // Офіційний вісник України. – 2006. – № 12. – Ст. 792.
17. Константи́й О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України / О. В. Константи́й // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 1 (137). – С. 33–36.

18. Андрушко П. П. Джерела кримінального права України: поняття, види / П. П. Андрушко // Адвокат. – 2011. – № 7. – С. 13–22.
19. Луць Л. А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України / Л. А. Луць // Вісник Центру суддівських студій. – 2006. – № 6. – С. 9–15.
20. Кухнюк Д. В. Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права : дис. ... канд. юрид. наук / Д. В. Кухнюк. – К., 2008. – 228 с.
21. Дроздов О. М. Аксиологічний підхід до перегляду судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України / О. М. Дроздов // Адвокат. – 2012. – № 2. – С. 11–19.

* Чупринська Євгенія Михайлівна – здобувач Національної академії прокуратури України.